

Osobitosti precedentných mien v súčasnom politickom diskurze

Lubomír Guzi

Abstract

Peculiarities of Precedent Names in Contemporary Political Discourse.

In contemporary cognitive linguistics, linguoculturology and intercultural communication, precedent names represent one of the very intense manifestations of precedent phenomena, which are presented mainly in short texts, important for an individual and for a certain group of producers and recipients in cognitive and emotional meaning, which also have a supra-personal character and given individuals and groups constantly return to them in possible discursive situations with which they are confronted. They are used all the more in political discourse because one of the main properties of a precedent noun precedent, and of a precedent phenomenon in general, is its repeatability in the form of lexical, de facto verbal, connections that affect the feelings and emotions of the addressee, thereby requiring their attention and acquiring the ability to help the author of the verbal connection with the precedent express his intention, assessment or opinion. This is precisely what has its unmistakable value in political discourse, with elements of a certain form of suggestion. In the article, we analyze the essence of the functioning of precedent names, their specificities, peculiarities of use, axiological scales, and relevance in contemporary political discourse.

<https://doi.org/10.53465/JAP.2025.9788022552806.147-160>

Keywords: political discourse, politics, Russian language, Russian journalism, precedent names.

Kľúčové slová: politický diskurs, politika, ruský jazyk, ruská žurnalistika, precedentné mená.

Úvod

Problematika, ktorá je pomerne všeobecne uvedená v nadpise nášho príspevku, už niekoľko desaťročí predstavuje záujem odborníkov z oblasti jazykovedy, sociológie, kulturológie a ďalších, zväčša humanitných vied.

Koncepcie a teórie precedentnosti boli sprvu spájané s javom precedentnosti ako takým, neskôr sa v oblasti jazyka, kognitívnych vied, semiotiky, sociolingvistiky a lingvokulturológie premietli do teórie takzvaných precedentných javov. Tie sú reprezentované hlavne precedentnými textami, ktoré sú zväčša chápané ako samostatné a pomerne ucelené produkty jazykového a rečového procesu v podobe zložitejšieho znaku, pričom jeho konečný význam nie je výsledkom výslednej sumy významov, z ktorých pozostáva (*Biblia, Vojna a Mier, Majster a Margaréta*). Tak boli precedentné texty sformulované v ruskej jazykovede zhruba v polovici 80. rokov minulého storočia skupinou odborníkov okolo J. N. Karaulova (1986). Postupne sa ponímanie precedentnosti pomerne logicky presunulo na ďalšie, ľahko reprodukovateľné a všeobecne rozpoznateľné znaky konkrétnej skupinovej, národnej či globálnej úrovne, a to – precedentné situácie (*Posledná večera, dostať Világoš, Sedliaci pri Chlmcí*), precedentné výroky (*Byť, či nebyť?*) a precedentné mená (*Napoleon, Neveriaci Tomáš, Kubo*).

Precedentné meno chápeme ako individuálne meno spojené buď s rozšíreným a všeobecne známym textom, ktoré sa spája, resp. vzťahuje k samotnému precedentnému menu (napr. literárny hrdina – *Jozef Mak, Čičikov, Hamlet*) alebo istej precedentnej situácii (*Ivan Susanin – človek, historická osobnosť, ktorá sa obetovala, aby zachránila svojho panovníka – obdoba, napr. rytiera kniežata Rolanda*;). Ide vlastne o zložitý znak, pri použití ktorého sa v procese komunikácie uskutočňuje apelácia nie k vlastnému denotátu, ale k súboru diferenčných príznakov daného precedentného mena. Samotný pojem precedentné meno je jednou z podmnožín takzvaných precedentných javov, ktoré v ruskom prostredí v podobe „precedentný text“ použil a navrhol do lingvistických disciplín spomínaný Ju. N. Karaulov (Karaulov, 1987: 216). Samotná precedentnosť je samozrejme zaznamenaná na rôznych úrovniach, či už kultúry alebo iných spoločensko-individuálnych fenoménov. Samozrejme, že precedentný text, meno nevynímajúc, môže byť precedentným na rôznych úrovniach a v rôznych mierkach (v užšom a širšom kolektíve, prostredí, či skupinách). E. A. Zemskaja (1996) zdôrazňuje, že precedentným textom môže byť nazvaný taký, ktorý je včlenený do vyššej textologickej jednotky buď v nezmenenom tvare (čo je vlastne citácia) alebo v pretransformovanej preinačenej podobe, pretože takéto „výroky“ sú známe širokému okruhu osôb a disponujú vlastnosťou opakovateľnosti v rôznych textoch. Práve rôzne prejavy či druhy precedentnosti zhrnuli do jedného pojmu D. B. Gudkov (1999) a V. V. Krasnych (1998) a opreli sa o pojem precedentný fenomén, teda vlastne precedentný, šablónovitý jav. Na základe ich klasifikácie môžeme vymedziť sociálno-precedentné (na úrovni určitého sociálneho prostredia či kolektívneho kognitívneho priestoru), národno-precedentné (ktoré bez problémov prijímajú

recipienti určitého národno-lingvokultúrneho spoločenstva) a univerzálnoprecedentné (odrážajúce recipientský potenciál na úrovni univerzálnej – všeobecno-pochopiteľnej základne) javy. Ak by sme tento pohľad chceli deliť na drobné, mohli by sme hovoriť o precedentných situáciách, precedentných textoch, menách či precedentných výpovediach.

Annuška už rozliala olej...

V ruskom jazyku je pomerne rozšírená fráza, ktorá takisto čiastočne charakterizuje podstatu precedentného mena: „*это имя стало почти нарицательным*“ – teda jeho meno sa stalo všeobecným, to jest apelatívom. Ide o pomerne seriózne stanovenie zmyslu alebo opätovného *переосмысления*, mnohovýznamovej druhotnej i terciálnej (sčasti metaforickej) derivácie prvotného významu. Svetová literatúra vytvorila celý rad chronicky známych, no vždy aktuálnych slov – mien, ktoré rovnako na základe precedentnosti, obohatili rady apelatív. „Všetci“ vieme aký bol osud Dezdemóny, akými vlastnosťami disponoval Harpagon alebo Tartuffe, v čom sa odlišovali dobrodružstva Dona Juana od Slobodného Pána von Münchhausena, čo stretlo na púti Childe Harolda, s čím a s akým výsledkom zápasil Don Quijote de la Mancha alebo, aké otázky si kladol Hamlet. Keď sa bližšie zameriame na ruské prostredie, aj v ňom „irečitých jedincov“ dodnes prirovnávajú Bašmačkinovi, Manilovovi, Nozdrevovi, Korobočke, Pľuškinovi, Sobakevičovi, Neuvažaj-Kopytovi, Deržimordovi, Trjapičkinovi či nehynúcim Chlestakovovi a Čičikovovi. Hovoríme teda o istom „menom hrdinovi“, ktorého stretávame na stránkach kníh, autori ktorých pre nás vytvorili typizujúce precedentné udalosti, umiestnili danú postavu do precedentnej situácie. Práve z nej ťažíme a vynímame potrebný zmyslový archetyp. Nie je nič zvláštne na tom, že na základe takehoto ponímania vzniká v pomerne exaktnej a determinujúcej disciplíne akou lingvistika je, širšia, než prísne štrukturalistická akceptácia a postulácia „mena“. Práve v rámci lingvokulturologických konvulzií posledných dvoch desaťročí sa bližšie vyprofilovalo chápanie precedentného mena, ktoré si našlo svoje pevné miesto v lingvistike – takpovediac na pomedzí či prahu jazykových a rečových reálií, literárnych tróпов a kulturologického obrazu sveta. V ruskom prostredí venuje značné miesto skúmaniu precedentných mien E. A. Nachimova, ktorá podotýka, že „v závislosti od príslušnosti daného autora k niektorému z teoretických smerov, výskumu precedentnosti, na označenie podobných slovných spojení sa používajú rôzne termíny, od intertextémy (intertext, prejavy intertextuality), cez precedentný fenomén (precedentné meno, precedentný kultúrny znak) a historickú (taktiež sociálnu, politickú) alebo lite-

rárnu (divadelnú) metaforu, až ku textovým reminiscenciám, logoepestémam, elementom vertikálneho kontextu, antonomazii a alúzii ako istému druhu rétorických trópov a figúr a, samozrejme, k „klasickému“ vlastnému menu vo význame zovšeobecneného apelatíva“ (Nachimova, 2007: 7-9). Z literárnych sujetov neprenikajú do reči a diskurzu, resp. naratívnych foriem len precedentné mená, aj keď tie zrejme disponujú najväčším axiologicko-hodnotiacim a sugestívnym potenciálom. Náročnejšie, no o to originálnejšie a kreatívnejšie sú precedentné situácie, ktoré si vyžadujú intenzívnejšiu kreativitu výberu a intelektuálnejšieho recipienta. Aj keď sa asociatívnosť a konotačný potenciál súčasných recipientov posunuli od klasickej vzdelanosti a relatívneho encyklopedizmu k situačným kombináciám a aktualizovaným konotáciám, predsa len, hlavne v prostredí žurnalistiky, niektorých druhoch umenia a kultúrnych inštitútov, narazíme aj v súčasnosti na klasické precedentné situácie. Ako príklad ním môže poslúžiť precedent typu Bulgakovského označenia *nevyhnutného osudu* významového typu „prekročiť Rubikon, Jordán, resp. kocky sú už hodené“ v konštatácii Volandovho – „*Аннушка уже разлила масло*“. Avšak, pôvodný zmysel precedentnej situácie je oveľa hlbší – Annuška (v niektorých verziách Bulgakova figuruje ako *Pelagejuška*) nielen že kúpila olej, ale ho aj rozliala, čím sa spustil proces nevyhnutnej smrti hrdinu knihy, Michaila Aleksandroviča Berlioza, predsedu fiktívnej asociácie moskovských literátov – MASSO-LIT, čo mu predpovedal temný profesor Voland na prvý pohľad nezmyselným konštatovaním – „*predsedať schôdzi nebudete, lebo Vám odrežú hlavu? – Nepriatelja? Interventi?, reagoval Berlioz. – Nie, odpovedal Voland. Bude to ruská žena, komsomolka....*“ (Bulgakov, 1969: 22-23). V tomto parafrázovanom dialógu, je pokračovanie komplikovanejšej situácie, ktorá má zrejme aj reálny podklad a slúži na zosmiešnenie spisovateľského schôdzovania, samotného predsedu Berlioza (ktorého predobrazom mal byť snáď literárny kritik Leopold Averbach, stojaci na čele Ruskej asociácie proletárskych spisovateľov RAPP, alebo proletársky básnik Demjan Bednyj), existencie najrôznejších asociácií, no hlavne na satirizáciu sebavedomého ateistu Berlioza, ktorý je autorom v úvode diela použitý na navodenie atmosféry neistoty a nevyhnutného osudu, smrti, keď sa pošmykne na oleji, ktorý rozliala Anuška. V úvode knihy spadne pod električku, ktorá ho skutočne dekapituje a prakticky na jej konci, na satanskom bále, dochádza k situácii, kedy Voland z hlavy Berlioza urobí čašu, z ktorej pije on a prvá dáma plesu – Margarita – krv nedávno zastreleného *baróna Majgeľ*a. Toho pre tento účel baróna zastrelil Azazello, člen Volandovej suity, a dokonca aj Majgeľ mohol mať reálny predobraz v niekoľkých mužoch, ktorých činnosť sa vzťahovala k deju knihy – Borisovi Sergejevičovi Štejgerovi – pracoval pre NKVD a sledoval kontakty sovietskych občanov s cudzincami, náčelník;

Jegorovi Ivanovičovi Meajdeľovi – dozorcovi Petropavlovskej pevnosti alebo k leningradskému literárnemu vedcovi Michajlovi Gavrilovičovi Majzeľovi, ktorý sa neraz kriticky vyjadroval o Bulgakovi ako o novoburžoáznom spisovateľovi a spisovateľ si s nim takto vyrovnával účty. Ako je vidieť, vplyvné dielo, jeden z najlepších románov minulého storočia, nielenže sám ponúka množstvo precedentných mien, situácií a výrokov, no aj ich motivácia bola výrazne precedentná a spracovaná do efektnej umeleckej podoby s prvkami horkého sarkazmu a satiry.

Podobnú zložitú precedentnú situáciu môže obsahovať, napríklad, známe slovné spojenie, ktoré môžeme chápať ako precedentný text, alebo aj precedentnú situáciu – „Paríž stojí za omšu“ (*Париж стоит мессы, то есть «обедни»*), ktorý sa chápe ako ospravedlnenie morálneho kompromisu, podstúpeného kvôli veľkej výhode, ktorá sa ozaj opláti. V nej Henrich Navarský obetoval svoj protestantizmus na oltár katolíckej viery, lebo chcel v čase ničivých náboženských vojen zasadiť na francúzsky trón. V súčasnej dokumentárnej publicistike sa daná precedentná fráza stala vzorom pre výrok „*Париж тогда стоил не Мессы, а Одессы*“. Týka sa známeho francúzskeho a ruského štátnika *Armanda du Plessis*, piateho vojvodu z Richelieu (5eme duc de Richelieu), ktorý je považovaný za jedného zo zakladateľov Odesy (neskôr aj jej starosta), ktorý bol po Napoleonských vojnách povolaný späť do francúzskych služieb, teda vymenil *Odesu za Paríž*. Komentátor navyše poznamenal, že vtedajší ruský imperátor Alexander I. uskutočnil „horizontálny kádrový presun“ a „južný ruský námestník sa vtedy rovnal postu francúzskeho premiéra“ – *Париж тогда стоил не Мессы, а Одессы* (Savina, 2009: 233).

Stávanie sa mena

Ako sme uviedli vyššie, precedentnosť určitých jazykových, resp. rečových javov, aktov, je pomerne rôznorodá, kreatívna a pre novinársku sféru, politický i verejný diskurz vítaná schéma. Samotné meno má v politike veľmi silný významový potenciál, samozrejme, vo vzťahu k jeho nositeľovi, ktorý sa však v diskurze môže už postupne vytrácať – zostáva len forma, obsah je kreovaný nie samotným jednotlivcom, nositeľom mena, ale okolím, motivovaným istým zámerom. Meno sa však musí vyrobiť, „*stat' sa*“ známym pre určité okolie alebo aj globálnu sféru. Je to čiastočne záležitosť filozofická, no do značnej miery odráža aj možnosti jazykového vyjadrenia. Niečo podobné, čo nachádzame v podstate idealistickej dialektiky. Subjekt je konfrontovaný so skutočnosťou, realitou, v ktorej sa etabluje, nachádza samého seba, čím sa akoby vracia naspäť od skutočnosti k sebe samému, k subjektu.

Tým sa vlastne subjekt v realite stáva sám sebou. To bolo opísané ako nemecké „*Die Bewegung des Sichselbstsetzens*“, kedy samotný subjekt akoby sa dostával za svoje hranice, aby sa vzápätí, obohatený o novú skúsenosť, vrátil k samému sebe ako k uvedomujúcemu si subjektu, subjektu s vlastným významom v skutočnej realite. Proces môžeme označiť ako „stávanie sa mena“ (v uvedenom zmysle Hegelovho *Bewegung des Sichselbstsetzens*, či bližšie *Werden*, z ktorého sa stáva niečo iné, nové, na úrovni určitej substancie – *Anderswerden*), ktoré sa nielenže stalo všeobecným apelatívom či precedentom, no okolo ktorého sa vytvorilo celé precedentné pole s jasne (súčasným) konotačným hodnotením, či už kladným, alebo záporným. Uvedieme pomerne známy príklad, takého „stávania sa mena“. Ian Kershaw, známy britský historik, začína svoju analýzu Hitlerovej osobnosti takto: „Jeden z povestných Hitlerových zásahov prozreteľnosti sa udial ešte trinásť rokov pred jeho narodením. V roku 1876 muž, ktorý sa má v budúcnosti stať jeho otcom, si zmenil svoje priezvisko z Alois Schicklgruber na Alois Hitler. Adolfovi môžeme bezpochyby veriť keď tvrdí, že zo všetkého, čo preňho kedy urobil jeho otec, ne najužitočnejšie práve to, že sa zbavil toho sedliackeho priezviska Schicklgruber. Bezpochyby. „Heil Schicklgruber!“ by sotva znel ako pozdrav národnému hrdinovi“ (Kershaw 2001: 3). Aj toto je jeden z príkladov chápania a statusu „potencie mena“ a jeho možného vplyvu v jazyku, extralingvistike i masách, čo jednoznačne nemožno podceňovať. „Meno si treba urobiť“ – Hitler, epocha a aj jeho okolie (v zmysle známeho tvrdenia Konfucia, že kráľ a robí okolie, angl. *The Retinue plays the King*, či približne francúzske *Tel roi, tel peuple*, či *À l'image du roi l'univers se façonne*) svojou démonickou, vôľovou, bezohľadnou a energickou činnosťou vytvorila precedens, ktorý sa dokonca v svetovom meradle „uchováva v kolektívnej pamäti a na základe empirickej skúsenosti s ním sa pravidelne a regulárne aktualizuje v reči a jazyku“ (Gudkov, 1999: 12).

Takýto proces sa deje na viacerých úrovniach, spätých so samou podstatou osobnosti človeka ako takej, a jazykovej osobnosti zvlášť. Mohlo by sa zdať, že teoretická rovina definícií jazykovej osobnosti, hľadania východísk jej skúmania a pod., sa týka iba niektorých jazykových areálov, opak je však pravdou. Aj keď sa v našich skúmaníach sústreďujeme zväčša na charakteristiku precedentnosti a hľadanie osobitostí jazykovej osobnosti v rusky hovoriacich areáloch, veľmi dobrý príklad vytvárania jazykovej osobnosti, ktorá presne odráža prostredie, v ktorom sa kreuje a ktoré ona kreuje, predstavuje svojimi precedentnými textami a nebami aj subjekt z úplne inej sféry. „*Mám kníh viacej, ako polic, ktoré by som pre ne potreboval. A všetky som ich prečítal. Som ako Schwarzenegger, ja však posilňujem mozog. Som mozgobilder*“. („Now, I have more books than I have shel-

ves. *I am a brain-bodybuilder. Schwarzenegger of the brain*“ – „У меня книг больше, чем полок для них. И я все их прочел. Я как Шварценеггер, только качаю мозги. Я – мозгобилдер“ (Cowles, 2012). Precedentné meno známeho rakúsko-amerického atléta je použité ako zosobnenie niečoho mocného (*Schwarzenegger of the brain*) s prenosom na situáciu vytvorený okazionalizmus *mozgobuilder*, pričom v anglickom origináli je zjavná foneticky podmienená jazyková hra dvoch súzvučných slov – *a brain-bodybuilder*. Nebudeme vysvetľovať skryté významy a motivácie ku komparáciám K. Lagerfelda, treba však poznamenať, že ide o nesmierne intelektuálne zdatnú jazykovú osobnosť, plynule, ako na úrovni rodného, ovládajúcu 3 – 4 jazyky a vlastniacu asi tri stovky tisícok kníh. Práve preto neprekvapujú takéto výroky práve z jeho úst. Ďalší z ním prednesených výrokov je opäť veľavravný – „*Knihy sú drogy v tvrdých obáľkach avšak bez nebezpečenstva predávkovania. Som na nich šťastne závislý*“ („*Books are a hard-bound drug with no danger of an overdose. I am the happy victim of books.*“ – *Книги – это наркотики в твердых переплетах. Я счастливый книжный наркоман*“) (Lagerfeld, 2012). Motivácia návykovými látkami je zjavne podmienená oblasťou, v ktorej sa známy návrhár pohyboval. Spôsob vyhľadávania a kognitívneho kreovania prirovnaní a metafor v súčasnom texte, rôznych žánrov i štýlových rovin je poznačené intenzívnou motiváciou industriálneho modernizmu a extenzívnej popkultúry. Príkladom môže poslúžiť prípad z principiálne inej oblasti, aj keď opätovne z nemeckého kultúrno-historického prostredia „*Alfred Helmut Naujocks patrí medzi najznámejší – byť ve své době nikoli nejvlivnější – důstojníky Sicherheitsdienstu, nacistické zpravodajské služby... „...devatenáctiletý kielský rodák Alfred Naujocks (vstoupil) do NSDAP a SS, odkud to byl k SD už jen pomyslný krůček. Ten učinil v roce 1934, podobně jako celá řada jeho vrstevníků, aby se v následujících letech (1934-1939) podílel na celé řadě teroristických akcí. Bývá proto některými historiky označován za Heydrichovou „pravou ruku“ v SD, nedo dokonce za „německého Jamese Bonda*“ („*er sei der deutsche James Bond gewesen*“) (Altenhöner 2019: 288). Ako je vidieť aj seriózny vedný historický naratív, nie jeho beletristická podoba prezentovaná fikčným historickým naratívom, narábajú s neexaktnými prirovnaniami v snahe priblížiť recipientovi podstatu opísaného javu. Uvedomujú si to aj samotní autori, ktorí podotýkajú, že aj nimi popisované osoby (kladné či záporné) značne podliehajú mediálnej interpretácii, ktoré stierajú hrany ich presne obsahovo vymedzovaných historických kontúr, o ktoré sa snažia, napríklad, historici. Preto F. Altenhöner v podobnom duchu pokračuje: „*V Naujocksové demonizaci se odrážejí narativní vzory literatury padesátých a šedesátých let, jež podlehla fascinaci zem. Tím dochází nejen k distancování se od let 1933 až 1945, ale také*

*k jejich trivializování na jakýsi „nacistický Pulp Fiction“ („...erfolgt nicht nur eine Distanzierung von den Jahren zwischen 1933 und 1945, sondern auch deren **Trivialisierung zu einer Art »Nazi-Pulp-Fiction«**). V ochotě nezkomat zločince a neptat se na jejich jednání se odráží kultura doby, o to víc, že se ochotně věřilo ličení, jež tyto zločinci podávali“* (Altenhöner, 2019: 276). Ide o bezpochyby veľmi zaujímavé, no ani nie tak prekvapivé postrehy – každá krajina má svojho, resp. svojich kostlivcov, ktorí periodic-ky vypadávajú z historickej knihy daného národa. Tak je to v prípade Ruska, Anglicka, Číny, Spojených štátov, ale aj Slovenska či Nemecka, kde do plejády spomínaných kostlivcov typu Naujocksa patria aj „väčšie kalibre“ typu Alberta Speera, Rudolfa Hessa, Waltera Schellenberga, Hjalmara Schachta alebo Otta Skorzeného „Hitlerovho Jamesa Bonda“, ktorý „síce nepil obľibný drink slavného agenta 007 a pravdepodobne nebol ani v službách Jejího Veličenstva. Jedno ale mali Skorzeny a Bond spoločné: povolení zabíjať“. (Na inom mieste v článku sa píše o Skorzenom ako o Hitlerovom Rambovi – „Aký bol osud Hitlerovho Ramba?“; Skorzeny, 2019). Aj na takýchto „podivných prípadoch“ je možné skúmať pomyslený Weltanschauung epochy, historických a jazykových osobností ktoré ju utvárali. Je samozrejme, že vyššie spomínané osobnosti majú svoje ruské, resp. sovietske, rovnako ako anglické a iné archetypické náprotivky.

Preto je možné, ba priam nutné pre potreby čiastkových výskumov vytýčovať parciálne témy, ktoré vo svojom súčte vedia poskytnúť obraz epochy, jazykový obraz sveta určitej osobnosti, kolektívu, kolektívnej pamäte daného spoločenstva.

Aluzívne markery precedentu mena a jeho reaktualizácia

Je zrejmé, že precedent mena na svojej axiologickej škále značne kolíše, stáva sa samozrejme nástrojom rečového a jazykového modelovania. Najmarkantnejšie sa to odráža na súčasných hodnotových produktoch a ich percepciách, hlavne v politickom, resp. verejnom diskurze, reprezentovanom zväčša prostriedkami masovej verejnej komunikácie. Precedentné meno Churchill (v pozitívnom význame étos vojnového hrdinu vzdorujúcemu nemeckému nacizmu, okrem iného so zreteľom na nerealizovanú nemeckú inváziu do Británie a víťaznú leteckú bitku o Britániu) sa takmer okamžite po udalostiach na Ukrajine po 24. februári prezident Zelenskyj začalo v médiách často používať na označenie tamajšieho prezidenta – „*Ukrajinský Churchill*“ (Sigal, 2022a; march 6, 2022), resp., dokonca ako „*židovský Winston Churchill*“ („*Zelensky's expertise and skills led one commentator to call him the Jewish Winston Churchill, referring to the British prime mi-*

nister who led the UK during World War II.“) (Segal, 2022; march 5 and 7, 2022). Ruské zdroje, napríklad portál *Argumenty Nedeli*, o dva roky píše, že „Зеленского разжаловали из Черчиллей“ (doslovne: „...zbavili ho funkcie Churchilla“, „degradovali ho z nej“). Opierajúc sa o Dominica Cummingsa, britského polit-technológa a bývalého poradcu premiéra B. Johnsona, autori ruského článku sa vracajú do doby aktívnej služby Cummingsa v úrade B. Johnsona (pričom ho označujú „Этаким английским Распутиным“, akýmsi „anglickým Rasputinom“, ktorý pomáhal pomáhať kreovať politiku neslávne známeho anglického premiéra). Poukazujú nato, že zo Zelenského „hnetli“ Churchill už pomerne dlho. V októbri roku 2021, keď bol ukrajinský prezident na návšteve v Británii, mal dokonca navštíviť Churchillov „vojnový kabinet“ (Kreťjanikov, 2024). Tu urobila redakcia *Argumentov Nedeli* chybu, lebo Zelenskij bol v Londýne na oficiálnej návšteve už v roku 2020, a ozaj navštívil „Churchill War Rooms, as part of his government visit to the UK“ (citované zo statusu Imperial War Museum, X.com, 4.3.2022, teda už po invázii, s dodatkom: „Our thoughts are with him and the incredible challenge facing him and his nation.“). Neprekvapuje preto, že krátko po invázii, začiatkom marca 2022, Zelenského speechwriteri použili jeden z najznámejších textov vojnového britského premiéra, ktorý má aj svoju formalizovanú precedentnú šablónu „*We Shall Fight on the Beaches*“ (4. jún 1940) a nezaostáva ani za nemenej známym precedentným textom *Blood, toil, tears, and sweat* (z 13. marca 1940), ktoré Churchill predniesol pred Dolnou snemovňou Spojeného kráľovstva. Precedentný text z roku 1940 bol však administratívou ukrajinského prezidenta rozšírený a z videozáznamu prehratý rovnako poslancom Dolnej snemovne, 8. marca 2022: „*We shall fight in the seas, we shall fight in the air, we shall defend our land, whatever the cost may be.*“ „... „*We shall fight in the woods, in the fields, on the beaches, in the cities and villages, in the streets, we shall fight in the hill.*“ (podľa reportu Del Monte, 2022). Vývoj v domácom aj zahraničnom kontexte s pribúdajúcimi mesiacmi i rokmi menil pohľad na tie najcitlivejšie témy. Zo Zelenského „precedentnosť Churchill“ začala postupne opadať, skepticky sa k danému prirovnaniu vyjadrovali aj mnohí anglickí politici, vrátane pomerne kontroverzného Cummingsa. Portál Politico priniesol jeho vyjadrenie, že situácia z roku 2022 nie je totožná s rokom 1940 v britských podmienkach: „*This is not a replay of 1940 with Zelenskyy as the Churchillian underdog.*“ (Keate, 2024). Ďalej sa Cummings nevyhol kritike ukrajinského vedenia a po značne ostrých charakteristikách použil ďalšie precedentné meno „Potemkin“: „*Cummings later branded Zelenskyy a ‘potemkin’ leader*“, teda ocachoval ho ako „potemkinovského“ lídra. Človek, ktorý bol spoločne s Matthewom Elliottom označený za „mozog brexitu“, si nebral servítku pred ústa a nakoniec, po mnohých invectivách

konštatoval, že Briti zo seba urobili idiotov, naleteli, a Putinovi dali užitočnú lekciu, keď mu ukázali, že sú iba „*a bunch of total f**king jokers*“ („*a bunch of clowns we are*“) (Keate 2024). Aj tu však v súdke s medom nachádzame povestnú lyžičku dechtu. Za svoje výroky, v ktorých mal spolutvorca brexitového sloganu *Vote Leave!* označiť ukrajinského prezidenta dokonca za „pumpkin“ (tekvicu), sa dostal do nemilosti, čo znásobilo jeho podozrenia zo sympatizovania s Ruskom, keďže ako absolvent Oxfordskej univerzity, tri roky v nepokojných „deväťdesiatkach“ pracoval pre istú britskú firmu v Rusku (1994-1997). To samozrejme neuniklo britskému Výboru pre spravodajstvo a bezpečnosť (ISC – Intelligence and Security Committee), keďže v dejinách nachádzame množstvo prípadov spolupráce britskej vysokoškolskej, dokonca elitnej, mládeže so ZSSR, resp. s Ruskom. Aj v britskej tlači vo veľkom dominuje používanie precedentných mien, veľa vplyvných politikov pracovali ako novinári, tomu často zodpovedá aj štýl ich vyjadrovania, ako príklad môže poslúžiť, mimochodom, aj bývalý premiér Boris Johnson. Jeho spolupracovníka Cummingsa často označovali ako *Machiavelliho na Downing Street* (Lambert 2019). Novinár P. Wintour ho dokonca opísal ako čudného človeka, zavinutého do šálu a posadnutého „*Annou Kareninovou, matikou a Bismarckom*“ (Wintour 2019), Bennett Owen v 11. kapitole životopisu Michaela Govea dáva takúto charakteristiku Cummingsa: „(He) is a *Russophile, speaks Russian and is passionately interested in Dostoyevsky*“ (Owen, 2019), odvolávajúc sa pritom na článok Andrewa Gimsona z roku 2014 na portály ConservativeHome.com (Gimson, 2014). Ako je vidieť aj na tomto precedentnom mene, kreativita a hodnotiaci škála je neustále zvyrazňovaná ďalšími precedentnými menami. Tie totiž majú vysokú sugestívnu a hodnotiacu valenciu, práve preto sa tak často používajú v naratívach aj diskurzoch, zväčša verejných a politických. Je jednoduchý, často agresívny, mierne vulgárny, no ľahko absorbovateľný, pochopiteľný a reprodukovateľný.

Záver

Precedentný jav sa zdá byť pomerne jednoduchým a pochopiteľným výkonom na úrovni textu (slova, slovného spojenia). Jeho sila spočíva v tom, že odkazuje na širší kultúrny, spoločenský alebo historický kontext, ktorý si hovoriaci aj adresáti automaticky vybavujú. Disponuje však veľmi širokou konotačnou a interpretačnou kazuistikou, pomerne hlbokým významom a aluzívnym potenciálom. Môžu byť predstavené nielen ako texty, ale prezentované aj v neverbálnej podobe. Nevyhnutné však je, aby mali takpovediac čítankový charakter a boli všeobecne známe, rozpoznateľné a reprodu-

kovateľné. Práve vďaka tomu sa veľmi ľahko, až automaticky, posúvajú pri ich reinterpretácii do emočných a hodnotových rovín. Často sú spojené s rôznymi ďalšími intertextami, respektíve sú ich súčasťou alebo samé slúžia ako intertexty. Videli sme, že precedentné meno je pomerne jasné, rýchlo identifikovateľné a interpretovateľné v ďalších rečových aktoch. Snažili sme sa ozrejiť niektoré pomerne známe precedentné mená, ich zmyslovú podstatu, odkazovosť, aluzívnosť. Analýza ostatne menovanej je možná ako na úrovni kontextu a fabuly, tak aj takzvaného „pretextu“. Pretextová analýza je hlbšia, avšak aj ona sa v konečnom dôsledku realizuje na úrovni horizontálneho alebo vertikálneho kontextu. V zmysle horizontálneho kontextu sa skúma vlastná lingvistická stránka jeho *zakončenosti*, samotný precedentný text nevynímajúc, jeho zmysluplnosti a významu jednotlivých zložiek, ktoré ho tvoria. Na vertikálnej úrovni kontextu sa však uplatňuje sociálno-historická zložka a jej analýza, pri ktorej sa skúmajú práve idiómy, reálie, verba aelata, citáty a alúzie. Pre analýzu precedentných mien sa viac hodí práve vertikálny prístup, v ktorom navyše na úrovni vyšších textových jednotiek v spojitosti s precedentnými menami nachádzame aj odkazy na ďalšie texty, ako sme to videli vyššie. Rovnako v politickom texte, politických naratívoch a diskurzoch nachádzame pochopiteľne precedentné mená – historické, situačné aj aktuálne. Ich analýza na úrovni precedentov dokáže identifikovať a odhaľovať aluzívny marker precedentného mena, vytýčiť ho a spracovať, následne aktivizovať v určitom evokovanom texte vzhľadom na *cultural literacy*, kultúrnu gramotnosť okolia v širokom ponímaní. Analýza precedentných javov na danej úrovni, podobne ako samotná disciplína politická lingvistika predstavuje okrem iného aj aktívne sa rozvíjajúci interdisciplinárny smer, ktorý sa zaoberá výskumom využívania jazykových zdrojov ako prostriedku zápasu o politickú moc a manipuláciu spoločenským vedomím, a jej hlavným cieľom je analýza rôznorodých vzťahov medzi jazykom, myslením a politickou komunikáciou, subjektmi politického života a politickým stavom spoločnosti“ (Dulebová, 2011:4).

Literatúra

- Altenhöner, F. (2019). *Muž, který začal Druhou světovou válku. Alfred Naujocks: padělatel, vrah, terorista*. Academia.
- Bulgakov, M. A. (1969). *Master i Margarita*. V. Gorachek KG.
- Cowles, C. H. (2012, May 16). Karl Lagerfeld: “I am a brain-bodybuilder. Schwarzenegger of the brain.” *The Cut*. www.thecut.com/2012/05/

- [lagerfeld-i-am-schwarzenegger-of-the-brain.html](#) (Accessed November 11, 2021).
- Del Monte, M. (2022). Russia's war on Ukraine: Speeches by Ukraine's President to the European Parliament and national parliaments. *EPRS – European Parliamentary Research Service*. [https://www.euro-parl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/729354/EPRS_BRI\(2022\)72_9354_EN.pdf](https://www.euro-parl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/729354/EPRS_BRI(2022)72_9354_EN.pdf) (Accessed October 23, 2025).
- Dulebová, I. (2011). Podoby súčasnej českej a slovenskej politickej lingvistiky. *Jazyk a kultúra: internetový časopis Lingvokulturologického a prekladateľsko-tlmočnického centra excelentnosti pri Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove*, 2(8). <https://www.ff.unipo.sk/-jak/cislo8.html> (Accessed October 23, 2025).
- Gimson, A. (2014, May 15). A profile of Dominic Cummings, friend of Gove and enemy of Clegg. *ConservativeHome*. <https://conservative-home.com/2014/05/15/a-profile-of-dominic-cummings-friend-of-gove-and-enemy-of-clegg/> (Accessed October 23, 2025).
- Gudkov, D. B. (1999). *Precedentnyje imena v jazykovom soznanii i diskurse*. In: Materialy IX Kongressa.
- Kershaw, I. (2001). *Hitler. 1889-1936. Hubris*. London: Penguin Books.
- Krasnych, V. V. (1998). K voprosu o psicholingvističeskom analize teksta. In V. V. Krasnych & A. I. Izotov (Eds.), *Jazyk, soznanije, kommunikacija. Sb. statej* (Vol. 3, pp. 3–13). Filologija.
- Karaulov, J. N. (1986). Rol' precedentnyh tekstov v strukture i funkcionirovanii jazykovoj ličnosti. In *Naučnyje tradicii i novyje napravlenija v prepodavanii russkogo jazyka i literatury. Doklady sovetskoj delegacii na VI kongresse MAPRJaL* (pp. 105–106). Russkij jazyk.
- Karaulov, J. N. (1987). *Russkij jazyk i jazykovaja ličnost'*. Nauka.
- Krest'janikov, V. (2024). Zelenskogo razžalovali iž Čerčillej. Argumenty Nedeli, 19(916). <https://argumenti.ru/politics/2024/05/899080> (Accessed October 23, 2025).
- Keate, N. (2024, May 9). Dominic Cummings: Zelenskyy's no Churchill and Ukraine's corrupt. *Politico*. <https://www.politico.eu/article/dominic-cummings-volodymyr-zelenskyy-ukraine-war-corruption> (Accessed October 23, 2025).
- Lagerfeld, K. (2021). *Books are a hard-bound drug with no danger of an overdose. I am the happy victim of books*. <https://quotepark.com/quotes/941975-karl-lagerfeld-books-are-a-hard-bound-drug-with-no-danger-of-an-o/> (Accessed November 4, 2021).
- Lambert, H. (2019, September 25; updated May 5, 2022). *Dominic Cummings: The Machiavel in Downing Street*. *The New Statesman*.

- <https://www.newstatesman.com/politics/2019/09/dominic-cummings-the-machiavel-in-downing-street> (Accessed October 23, 2025).
- Nachimova, E. A. (2007). *Precedentnyje imena v massovoj komunikacii*. GOU VPO „Ural. gos. ped. un-t; In-t social'nogo obrazovanija“.
- Owen, B. (2019). *Michael Gove: A man in a hurry*. Biteback Publishing Limited.
- Sigal, E. (2022a). Kak u Zelenskogo polučajetsia govorit' tak, čtob jeho slušal ves mir? Forbes. <https://forbes.ua/ru/inside/ukrainskiy-vinston-cherchill-yak-zelenskomu-vdaetsya-govoriti-tak-shchob-yogo-slukhav-ves-svit-06032022-4257> (Accessed October 23, 2025).
- Segal, E. (2022b). Zelensky's most effective crisis communication strategies, tactics and techniques. Forbes. <https://www.forbes.com/sites/-edwardsegal/2022/03/05/zelenskys-most-effective-crisis-communication-strategies-tactics-and-techniques/> (Accessed October 23, 2025).
- Savina, M. (2009). *Rossijskaja imperija: zanimatel'naja istorija*. Al'pina Biznes Buks.
- Skorzeny, O. (2019). Otto Skorzeny: Hitlerův James Bond. *Svět na dlani*, 9. <https://rf-hobby.cz/clanek/otto-skorzeny-hitleruv-james-bond> (Accessed November 4, 2021).
- Wintour, P. (2019, July 26). Dominic Cummings: Master of the dark arts handed keys to No 10. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/politics/2019/jul/26/dominic-cummings-a-career-psychopath-in-downing-street> (Accessed October 23, 2025).
- Zemskaja, E. A. (1996). Kliše novojaza i citacija postsovetskogo vremeni. *Voprosy jazykoznanija*, 3, 35–54.

Poznámka o financovaní:

Príspevok je výstupom grantovej úlohy KEGA č. 032PU-4/2025 pod názvom Diverzifikácia súčasného vzdelávania v ruskom jazyku na manažérskych odboroch vysokých škôl (Diversification of Current Education in the Russian Language at Management Branches of Study of Slovak Universities).

Kontakt:

prof. PhDr. Ľubomír Guzi, PhD.

Inštitút rusistiky

Filozofická fakulta

Prešovská univerzita v Prešove

Institute of Russian Studies

Faculty of Arts

University of Prešov

Email Address: lubomir.guzi@unipo.sk

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2395-2875>